

Канка Касабова

Канка Касабова е родена 1973 година и израства в София. През 1992 година семейството ѝ емигрира в Нова Зеландия, където Канка завършва френска филология и започва да пише и издава на английски първо поезия, след това два романа и многобройни пътеписи. От 6 години живее в Единбург и сътрудничи към „The Guardian“, „The Sunday Times“ и списания като „Wanderlust“ и „Sunday Times Travel“.

Първата ѝ книга в превод на български е „Улица без име“ (2008, Ciela). Тази година излезе историческият роман „Любов в страната на Мидас“ (Ciela), който е писан и издаден в Нова Зеландия преди 10 години. Това лято романът „Вила Пасифика“ излиза във Великобритания, а мемоарът ѝ за аржентинското танго и търсенето на принадлежност „Дванайсет Минути Любов“, се издава в англо-езичния свят в края на годината.

Най-трайното утешение – книгите!

– *Как българският писател създава име в чужбина?*

– Мисля, че за тези неща няма формула, и на един автор от български произход му е точно толкова трудно да си създаде име, колкото на всеки друг автор. Корекция: добре, малко по-трудно му е поради простата причина, че пише на втори (или трети, или в моя случай с английския, четвърти език), и тази миграция между два езика и две култури е болезнена, бавна и, разбира се, много интересна, тъй като е безкрайна, двупосочна и продължава, докато човек е жив. Има и друг вариант, който си има своите проблеми и трудности – автори, които живеят извън страната, но продължават да пишат на български, тъй като може би за тях е твърде късно да прескочат езиковата бездна – или не искат. Аз бях на 18 години, т. е. точно на ръба на бездната. Минах през период от няколко години, когато се чувствах все едно бях пропаднала в пропастта – нито на едно място, нито на друго, все едно бях изчезнала, заличена.

– *Вашата книга „Улица без име“ на български бе преведена от английски. Каква е особената разлика между представите за Бъл-*

гария на нас, българите, и представите за страната ни на чужденците?

– Трудно ми е да обобщавам за така наречените чужденци, още повече че не съм правила анкета във всяка световна култура за това какво мислят там хората за българите (абсурдна идея!). Бих казала, че що се отнася до Великобритания, представите за България в колективното съзнание не са особено свързани с хора, а с места – морето, планините, ските. Като цяло България за тях е страна без лице. Разбира се, по-образованите и културни хора знаят за българската музика (трио „Българка“, „Мистерията на българските гласове“ и пр.), но примерно фактът, че България произвежда розово масло и хубави червени вина е неизвестен. Но дори за тях хора като Христо (художникът, който от много време живее във Франция) и авторката Юлия Кръстева, и дори Борис Христов, са с неопределена националност – просто интернационални таланти. Това не ме притеснява и мисля, че може би това се дължи на факта, че това поколение българи (поколението на студената война) не са разпространявали много националността си. Сега нещата са различни и аз винаги казвам откъде съм – не защото се гордея с това (за мен патриотизмът е израз на примитивизъм), а защото е самата истина, че след 17 години в България и 13 години в Нова Зеландия се чувствам много повече европейка (което означава българка, тъй като не мисля, че някога ще се чувствам като британка), отколкото новозеландка. За мен е много по-интересно съпоставянето примерно между новия свят и стария, отколкото между различни нации. Мисля, че времето на нациите, започнало през 19-ия век и кулминирало в ужасите на национал-социализма, фашизма, комунизма и други фанатични -изми на 20-ия век, е крайно време да отстъпи място на нещо по-хуманно. Примерно културния хибрид.

– *Имахме конкурс за емигрантски разказ, в който взеха участие близо 120 автори от невероятни места на планетата. Имаше и един разказвач на име Кольо Кърпела – Сиромах, който твърдеше, че от 1990 обикаля света. По време на конкурса беше някъде в Малайзия. Нито един от разказите не беше весел. Вашият емигрантски разказ за подобен конкурс какво заглавие би имал, ако участваште?*

– Аз вече написах „емигрантския“ си разказ – това е 'Улица без име'.

– *Как изглежда българското слово – като книги, автори, среда – от Единбург?*

– Това са две доста различни култури, и съответно литературната и книгоиздателската среда е различна. Във Великобритания има силно развита култура на литературна критика, която покрива целия интелектуален спектър: от по-академични издания, като *Times Literary Supplement* и *London Review of Books*, до литературните списания и притурки на реномираните вестници, като *The Guardian*, *The Times*, *The Telegraph*, *The Financial Times*. В България дискусии, свързани с книги и идеи се провеждат в едно доста ограничено елитно пространство. Също така библиотеките играят огромна роля тук, и от известно време има доста бурен дебат покрай затварянето на много библиотеки. Тук авторите, въпреки изолирания си стил на живот като навсякъде, имат нещо като общност, принадлежност, към литературната среда и по-глобално към културния живот на нацията, независимо от какъв произход са. Мисля, че българските автори са доста по-изолирани от останалото общество – просто няма достатъчно форуми, физически и виртуални, в които да се провеждат дискусии.

Има и коренни разлики в отношенията между автор и издател. Българските автори (и съм чувала подобни неща примерно в Аржентина) не се доверяват много на редактора, с когото работят, и редакторите също са доста пасивни. Има едно усещане, че творбата е неприкосновена, като някаква реликва. Това е доста нездравословно според мен и вреди на всички, и най-вече на читателите! Редакторската работа, като преводаческата, е почти толкова важна, колкото авторската – това е работа зад кулисите, невидима и неблагодарна работа, но без нея един автор (и неговите читатели) не може да се развива творчески.

От друга страна, в България се публикуват много книги в превод, което е вид културно богатство за българския читател. Средният англо-езичен читател е много по-ограничен и като познание, и като избор – само 5% от книгите в английските книжарници са в превод, което е направо смешно, особено като се има предвид какви боклуци се издават в оригинал на английски и какви божествени книги в превод не се издават.

– *С какво може да бъде утешен днес малкият, обикновен човек?*

– Не знам какво означава „малкият, обикновен човек“ – това не сме ли всички ние? Във всеки случай, струва ми се, че единствената утеха за повечето хора е малко обикновено щастие – малко любов, малко топлина, малко приятели, малко хубава

храна. Като казвам малко, имам предвид гостатъчно, за да не бъдем смазани от историята и да не излизем от самота и безсмислие като българския герой на романа „Соло“ от индийския автор Рана Дасгупта (Rana Dasgupta). За мен лично най-трайното и безрезервно утешение винаги са били книгите. Поне тях никога не може да ти ги вземе и през тях можем да комуникираме не само с живите, но и с тези от други времена и места. Книгите са свят без граници и без дата на годност.

– След като сте бродили дълги години сред различни земи и морета, както се пише в приказките, знаете ли докъде се простират пределите на душата?

– Това е поетичен въпрос и му се полага поетичен отговор. Искам да цитирам автора на средновековното писание „Дидаскалион“, Юго от свети Вуктор:

„The person who finds his homeland sweet is a tender beginner; he to whom every soil is as his native one is already strong; but he is perfect to whom the entire world is as a foreign place. The tender soul has fixed his love on one spot in the world; the strong person has extended his love to all places; the perfect man has extinguished his.“

„Този, който нежно обича родината си, е мил начинаещ; този, за когото всички земи са като родни, вече е силен; но този, за когото целият свят е чужд, е постигнал перфекция. Нежната душа фокусира обичта си на едно-единствено място; силната душа простира обичта си на всички места; в перфектната душа няма обич.“

Тази стоично-мистична философия не е моята лична философия, но идеята за сила и перфекция тук е интересна и провокираща.

Също ми допада провокативното мото на един мой приятел писател в Глазгоу, който е от англо-еврейски произход: „Опознай родната култура и я отхвърли.“ Бих казала, че това е по някакъв начин мотото на всеки истински автор – да вижда отвъд видимото, отвъд клишето, отвъд конюнктурното и учтивото. Да изисква повече и от обществото, което го обгражда, и от себе си. А в коя земя и на кое море живее или пътува, е подробност.

– Имате ли чувство за непотребност – не само като лично чувство на човек, който се занимава с духовна дейност, но и като впечатление у ваши познати, които са просто по-духовни хора, което не е географски детерминирано?

– Не, нямам такова чувство. На моменти имам силно чувство на тъга и загуба, но това е различно. Заниманието с лите-

ратура – четене и писане – ме изпълва с дълбока и на моменти дори бих се осмелила да кажа спиритуална хармония, или, както писателят Найпол (V. S. Naipaul) би казал, „вибрация“. Благодарение на литературата, която съм прочела на петте езика, които говоря, и на скромния ми собствен принос изпитвам усещане за дълбока свързаност със света, в географски и не географски смисъл – защото литературата се осмелява да запретне ръкави и да бръкне в сърцевината на нашето human condition. И да цитирам американския автор Ричард Форд (Richard Ford), „да си призная, не знам как се справят хората, които не са писатели“. Аз бих добавила, „или поне читатели“.

– Нестинарите са единствените хора по света, които всяка година в с. Българи, Странджа, ходят по въглени на празника на Свети Константин и Елена. Те твърдят, че мястото има значение. Силата, която получават, за да нагазят в огъня, свързват например с местност, кръстена на литичен Елен, който винаги се завръща. За разлика от нестинарите съвременните номади не търсят ли повече силата на парите и не се ли обричат по този начин да бъдат навсякъде и всъщност никъде? Като пътуваме толкова бързо и надалеч къде, оставяме себе си е въпросът ли всъщност?

– Себепознанието и търсенето на себе си е дълбок философски въпрос, и този екзистенциален въпрос движи цялото човешко културно наследство и мисъл, от Илиадата до романа на Илия Троянов „Светът е голям и спасение дебне отвсякъде“. Така че ще ми простите, ако не успея да отговоря изчерпателно в рамките на това интервю! Опитвам се да разнищам именно този въпрос, в различен контекст, в книгите си „Улица без име“, „Вила Пасифика“, и „Дванайсет минути любов“.

Впрочем кой беше казал, че в цялата литература има само два основни разказа: странник пристига в града; и момчето/момичето заминава от родния си град. Тоест разказът е винаги за срещата между номад и нестинар.

Нестинарите – които в този контекст са по-скоро нарицателно име за тези, които не мърдат от селото си (дали то е село Българи, или някакво африканско или швейцарско село, е без значение) – имат значителния лукс и значителното ограничение да не трябва да си задават въпроса „кой съм аз“, тъй като за тях идентичността е еквивалентна със селото и другите нестинари, т. е. те имат колективна културна идентичност.

Нека също си припомним, че традиционните номади в Африка, Мала Азия и аборигенна Австралия също са колективи и

въпреки липсата на фиксирано село те също имат тази неизменна колективна идентичност, която се позовава на общи легенди, спомени и сънища (специално при аборигените). Много имигранти на 20 и дори 21 век също се движат в групи и общности (китайците и гърците емигранти примерно са много силни по тази част) и по този начин запазват тази привилегия на общинната културна идентичност, независимо къде живеят. Това според мен има главно негативни последици: те застиват в някаква уютна поза, която ги ослепява към красотата и разнообразието на други светове. Все едно никога не са излизали от селото си.

Но това, което ни занимава тук, е друг вид номад – samotният номад на нашето време, наречен от Пико Айър (Pico Iyer) the global soul. Глобалната душа е сама, индивидуалистична, с поне два паспорта (или пък без никакъв) и скептично отношение към груповите мероприятия. Тя разчита само на себе си. Като цяло българите „номади“ са точно такива. Е да, някои от тях са банкери в Лондон и Париж и правят много пари, но това си е техен проблем, не мой.

Екзистенциално погледнато, изпитанието на нашия номад е именно самотата по пътя му. Самотата, липсата на принадлежност е цената, която плаща за свободата си, но затова пък, както Дон Кихот (универсалният номад-идеалист) казва на Санчо (универсалният нестинар-прагматик), свободата е велико нещо. За мен лично, като творец и като жена, свободата е като вода за пустинния номад.

– *Какво ново ще предложите на българската публика в скоро време?*

– Романа „Вила Пасифика“. И може би мемоара ми за аржентинското танго „Дванадесет минути любов“. И двете книги излизат във Великобритания тази година.

Въпроси: Георги Гроздев

Илия Троянов

Илия Троянов е роден 1965 година в София. От 1972 до 1984 година той живее в Найроби, където баща му работи като инженер. Учи право и етнология в Мюнхенския университет. Прекъсва образованието си, за да основе две издателства, специализирани в издаването на африканска литература. Троянов пише няколко документални книги за Африка, съставя антология на съвременната африканска литература и превежда африкански автори на немски. Първият му роман „Светът е голям и спасение дебне отвсякъде“ е издаден през 1996 г.

Авторите на романи са най-свободни

8 април, събота, 2011, София, към 11 часа преди обед. Илия Троянов се съгласява за това интервю, като спазва джентълменската ни уговорка отпреди почти четири години, когато не можахме да разговаряме за списание „Литературни Балкани“ при представянето на книгата му „Кучешки времена. Революцията менне“ в Пловдив. Отложихме интервюто за „следващия път“. Сега разговорът ни случайно съвпада с календарен повод – 20 години от създаването на издателство „Балкани“. „Кучешки времена“ е една от най-търсените книги, които сме издавали за тези години.

– *Какво се случи с писателя Илия Троянов след 2007-а, когато в „Балкани“ бе публикувана книгата „Кучешки времена. Революцията менне“?*

– Издадох няколко книги. Най-напред една книга, която беше нещо като втора част на „Събирачът на светове“, книга с лични впечатления от четири континента, когато изследвах Ричард Бърт и неговата епоха.

После издадох една книга с моята колежка и приятелка Юли Це, която е немска млада авторка, за правата на човека и застрашаването им в момента най-вече в Европа и САЩ. За всички тези закони, които се въвеждат и са нужни за борбата

с тероризма и които дават на различните институции в гържавата много големи права и възможности. Съвсем грубо казано, както беше и в България до 1989 г., се създава общество, в което контролът на гържавата стои далеч над правата на гражданина. Това е книга, която нарочно написахме, колкото е възможно, по-просто. Ние не искахме да търсим интелектуален дискурс, а искахме най-вече младите хора да я четат, за да им повлияем. Не съм съвсем сигурен колко екземпляра са продадени, мисля, че са към шейсет хиляди на немски. Не е само броят, който ни дава кураж, а също така и това, че често чуваме отзиви от читатели, млади хора, които я използват като материал в тяхната борба за по-големи свободи и граждански права. Мисля, че това беше важно и свършихме с Юли Це, общо взето една малка работа.

Издадох и книга, която следващия месец ще излезе на български със съавтор един индийски приятел (вече две книги съм написал с колеги), която се занимава с природните последици. Доказва според нас, че културата не се изгражда на основата на някакви хомогенни стабилни характеристики и качества, което всяка национална митология твърди. Има едно постоянно взаимодействие на собственото и чуждото, този е моторът на културното развитие. Това е книга, която ползва примери от почти цялата история, от Западна Европа, Индия, Африка и така нататък.

Сега точно завърших и роман, който ще излезе през август. Струва ми се, че може би от литературна гледна точка това е най-развитият мой роман. Той се занимава с отношението на човека и природата. Едно отношение, което е в голяма степен, не знам как да го нарека, българската дума не ми идва...

– ...е фундаментално?

– ...не, не... Как се казва, когато хората искат да се развездат? На немски е...

– изостряне, напрегнато...

– ... не, не разкъсано... Във всеки случай, съвсем просто казано, комплицирано отношение. Това е много драматична история, главният герой се е занимавал с глетчърите, но загива неговият глетчър, затова после работи като преподавател на един от тия кораби, които прекарват туристи в Антарктида. Там в продължение на 12–13 дни преживява много драматично развитие. Този кораб е много стар топос на културата, който презентира човечеството, което донякъде е наистина така. Два пъти бях на такъв кораб като ходих на Антарктида. Тези,

които ръководят кораба, като се започне от капитана и групите под тях, са от Западна Европа, а тия, които вършат попростата и черна работа, са от Филипините. Без да искаш попадеш в една подобрена компания от всички по-богаташки страни на света. От друга страна е интересно преживяване, защото Антарктида е единственото място в света, което още не е докоснато от човечеството, не е оцапано. Има девствен вид, може би е един-единствен символ на свят, който не е от нас...

– ... макар че озоната гунка е там...

– Донякъде в сравнение с другите големи климатични и екологични проблеми озоната гунка е някъде на втори и даже трети план. Книгата излиза сега през август, на български не знам кога ще излезе, може би след една година, ще видим...

– Това, което казвате по темата „свое“ и „чуждо“ нашият опит като балканско издателство го потвърждава. Конвергенцията „свое“ – „чуждо“, колкото и да е сложна на Балканите, потвърждава вашите мисли, има известни и неизвестни, даже странни културни влияния между балканските съседни и въобще между страните на полуострова.

Спомням си и за Антарктида, когато представяхме книгата ви през 2007 година в София, тъкмо се върнахте оттам, как ни разказвахте, ако и вие си спомняте, за пингвините. Те си топят гърбовете един до друг, като че ли имат по-голяма солидарност от хората може би...

Промени ли се нещо за тези години, три или почти четири, в България?

– Бих казал, нищо. Мисля, че деградацията на българската политика си върви по план. Общо взето, цинизмът овладява всичко. Когато човек се завръща един път в годината вижда нещата по-сбито и ясно, по-трудно е да ги наблюдаваш в развитие, когато са пред очите ти всеки ден... Правеше ми впечатление тогава, преди 15 години, че срещам редовно хора с илюзии, Илюзията е почва, върху която възникват и страсти, и надежди. Човек живее. Не мисля, че е редно да отхвърлим илюзията като по-развита лъжа, понякога илюзията ни дава кураж и енергия. Имаше съвсем ясни перспективи, само трябва да дойде СДС на власт, само трябва да дойде Саксбургготски и всичко ще се оправи. Сега това мислене въобще не го срещам. За почти две седмици не съм срещнал нито един човек с каквато и да е перспектива. Нещата са сведени дотам, че хората казват: ами по-добре Бойко, отколкото Станишев. По-мал-

кото зло, да кажем. Възмущават се повече за конкретни случаи, например за Белене. Като че ли хората са се отказали от възможността нещо съществено в тази страна да се промени. Нещата стават все по- и по-мрачни.

– *Миналото лято заедно с моя племенница, току-що завършила политология в Сан Диего, посетихме почти всички живи „бащи на прехода“. Събираше материал за изследване. Нито един от тия господа не каза, че е станало онова, което са искали. Имаха унил и тъжен вид... Много се учудих!*

– Те лъжат. Това е голям цирк. Александър Лилов от какво се оплаква?

– *Не е това, което искаме. Желев също каза... Преходът се провали икономически. Когато попитах в прав текст, днешното състояние бананова демокрация ли е, на всеки ъгъл казино, компрадорска буржоазия... те казваха, че има свобода. Уж има свобода на словото, но тя е много относителна...*

– Има свобода... Всеки човек има свободата да кара Ферари или Бентли, като в стария виц. То една такава свобода. Да се слушат разкази на политици, след като са загубили властта, е пълно губене на време. Няма нищо по-тъпо, отколякото мемоари на политици, те си създават собствена митология, опитват да се представят. Все едно кандидатстват във Ватикана да станат светци. Безсмислена работа е човек да разговаря с тях. Много по-интересно е да се четат мемоари на онези, които не са победили в голямата борба за власт и имат да разчитат сметки, затова и може би имат да кажат нещо интересно.

– *„Кучеици времена. Революцията менте“ е една от най-търсените книги, издадени за 20 години от „Балкани“; тя предизвика доста читатели да споделят мнението си. Това, което им направи впечатление, бе вашата абсолютна свобода на изказа и една не безцеремност, а директност на изказа, който при българските автори е някак ампутиран. Може би това идва от дългите години „социалистически реализъм“... Директност и чистота на изказа, които подгизнаха много хора*

– Много хубаво. Целта на писателя е да ги гразни.

– *Една личност, която познавате, вика: какво е това нещо, дъра-дъра – два чадъра..*

– Какво значи дъра-дъра два чадъра?

– *Идиом, в смисъл, че се говори едно и също, празни приказки.*

– Това е напълно неоснователно, защото всичко е документирано.

– *А и той е един от засегнатите.*

– Да, ама не са празни приказки. Щеше да е, ако беше есе по френски маниер, в което обсъждаме теми. Тук всичко е документирано. Ако не е съгласен...

– *Той не е съгласен със своя образ. Предлагам му – напиши друга книга.*

– Кои е съгласен със собствения си образ пред огледалото? Всеки един от нас не е съгласен. Хората още не са разбрали какво означава да има нещо като „демократична култура“. Щом си тръгнал да си общественик и действително вярваш в демокрацията, би трябвало да искаш хората критично да те разгледат. Не само да го позволиш, но и да го поискаш. Това е нужно. Защото за всеки човек има голямата опасност, щом стигне до властта: идва опасността от деформации, започваш да мислиш, че си новият Наполеон. Те би трябвало да се радват, че има автори, които критично разглеждат нещата. Ако търсят хвалебствия, тогава са в грешния отдел, трябва да идат в духовната семинария да станат патриарх и всички да им целуват ръцете.

– *Като говорим за деградацията на обществото в България имам един въпрос, който така или иначе ми се наложи да обсъждам и като автор на среща със студенти. Става дума за последния ми роман „Непотребния“, посветен на човека на духа, който къде ли не по света е все повече маргинализиран, е динозавър... Млади хора, родени през 1990-а ми казваха, че изпитват чувство за непотребност. Млади момичета споделиха, че не могат да си намерят партньор например, ако не общуват предимно и само по баналните консуматорски теми.*

– Разбирам вашия въпрос, но винаги се съмнявам към всякакви чувства, според които в момента преживяваме някакво специално недуховно състояние. Ако човек разгледа историята на духа, всички интелектуалци винаги са се оплаквали от това. Дори в периода на Гьоте и Шилер авторите тогава са имали същите оплаквания, като погледнеш, тиражът им е нищожен – били са публикувани в 2000 бройки, от които е имало в наличност непродадени и след 20 години. Значи те са писали за една малка група от хора. Сега в Германия има много повече четящи.

– *Чувствате ли се непотребен като творческа личност, не в битов смисъл?*

– Не, ни най-малко. Освен това много автори, които не ги четат, винаги измислят такива неща, не те са виновни, а виновни са другите.

– *Няма ли диктатура на читателите?*

– Какво от това? Масовият вкус винаги е бил тъп. Преди 60–70 години хората в Германия не са чели Кафка или Джеймс Джойс, а са чели една немска авторка, която и стигала тиражи до милион. Никоой днес не я знае. Така и в България едва ли са чели Стоян Михайловски или Димчо Дебелянов, сигурно е имало и тогава – гали преводни, гали български – фаворити на масовата публика.

– Тогава коя е най-голямата опасност за писателя?

– Аз мисля, че има един друг въпрос. Дали заради техническото развитие на масмедийните четенето няма да пострада като акт, като човешка дейност. Четенето е нещо много интересно, то се е развило много бързо, няма нищо друго, физиологически погледнато, което да се е развило толкова бързо като четенето. В еволюцията това са много къси срокове, изключително къси срокове. Ако първата писменост е около 1000 години преди Христа, значи човешкият ум от около 3000 години чете, а еволюцията на ума е от към 2–2,5 милиона години. Развитието на нашия ум от, грубо казано, „маймунски“ към нещо по-висше (ние поне така си мислим) става за много къс период. За мене е почти чудо, че в този къс период ние така добре сме се научили да четем, че дори е станало за онези, които са обрзовани, като нещо напълно естествено.

Не съм съвсем убеден дали масовата атака на другите медии няма да изрита четенето. Тази дилема ми се струва поинтересна. Защото всички хора, които преподават в университетите и аз лично съм имал това впечатление като гост-професор, на всекиго прави впечатление, че младите четат много по-малко. Да им гадеш една дебела книга като „Под игото“ значи да ги мъчиш.

Аз помня, че „Война и мир“ я изчетох на 16 години от петък до неделя като някой, който е дрогиран. Днес не знам дали това е възможно. Не знам дали човешкият ум не е разтърсен от атаките на другите медии. Ако имам скептични предчувствия, те са повече в тази посока.

– *Още в 40-те години на миналия век Чарли Чарлин, като се връща в Англия, изгонен от Америка, говори за загубената културна проникателност на света, има предвид западния свят. Не е ли вашата тревога в книгата ви с Юли Це и за това. Между другото „Балкани“ издаде нейната книга „Пътувания в Босна“. Имам чувството, че сте на страната на Чарли Чаплин...*

– Ние само казваме съвсем ясно, че е абсурд да се мисли, че сме в една осигурена демокрация и че гражданите трябва да си

гледат кефа, без да се опасяват от нищо. Това е пълен абсурд. Живеем в изключително крехка и зле развита демокрация, в която всички по-големи или малки идеали, вписани в конституцията, в по-малка или по-голяма степен не са осъществени. Така че точно обратното – нужна е повече демокрация, повече свобода, а не да се приема, че битката е спечелена, че има стопроцентова демокрация и всичко ни е наред.

– *Доколкото ви разбирам, като писател не чувствате никаква опасност от гледна точка на вашето творчество, на вашата цел?*

– Не. Аз съм напълно независим, пиша каквото си искам, пиша когато си искам и не давам на никого отчет, избирам си темите по собствен вкус. Значи пълна независимост. Какво повече?

От друга страна, как да се оплаквам, когато книгите ми се продават. „Продавачът на чудеса“ само в Германия се продаде в половин милион екземпляра. Малко трудно мога да твърдя, че немската публика не чете. Това е един доста сложен роман, 500 страници, доста глъб. Ако така масово се купува, трудно мога да твърдя, че отказът от четене е и световен феномен, след като романът е преведен на 25 езика.

Моите лични впечатления са такива, че не виждам големи промени. Тези, които четат, са винаги може би между 5–10 процента от населението. Би ми се искало да разширим кръга, но в момента заради новите технологии можем все пак да сме щастливи, ако поне запазим този брой на читателите.

– *Помагат ли рекламите, наградите?*

– Има случаи, при които можеш да прочетеш статия за себе си, че си новият Томас Ман например, или да си получил най-голяма награда и това да не окаже влияние върху продажбите на книгата. Рекламата копае дупка, образно казано, която читателят вече е започнал да копае. Ако нещо не го привлича или затруднява, рекламата не помага.

От личен опит знам, след като спечелих голямата награда в Лайпциг на панаира на книгата, че няма никаква връзка между наградите и продажбите. Не е въпрос да получиш една голяма награда или да получиш една или няколко хвалебствени рецензии. Има много фактори. Някои от тези фактори смятам, че са доста честни. За да плати един читател 20–25 евро за една книга, той го обмисля. Той не е такъв кремен. Освен това тези хора, които четат по-сложни книги, не са баш такива крени. Една реклама за тях от рога на „Новият Троянов!“ или „Новият Гроздев!“ и дай да си го купим, нищо не значи.

Писателите, които пишат романи, са по-добре от творците във всяко друго изкуство, изобразителното например, в което мястото на един художник в света се решава едва от гузина куратори, които могат да те сложат или да не те сложат в определена изложба, от която нататък да тръгнат или да не тръгнат продажби на твои картини, да има или да няма интерес към творчеството ти. Да не говорим за филмовия свят, където, ако нямаш връзки, продуценти, ако не се нагаждаш на фондове, ако не прекарваш месеци наред да пишеш с хора от Европейския съюз, си загубен. Киното е повече политика, отколкото изкуство.

– Кой беше най-големият ви шанс досега?

– Излизането ми от България през 1971-ва.

– Защо?

– От 1971-ва до 1972-ра, за 1 година смених три страни Италия, Германия, Кения, три климата, три вида храна, три езика. Мисля, че това определи отношението ми към света, което се отрази и на творчеството ми. Аз не мога да разбера национализма. Не мога да го възприема. Не ми е ясен. Станах космополит за тази една година. Това определя до голяма степен моето писане, както незачитането и омаловажаването на всякакви граници.

Въпроси: Георги Гроздев

Яна
Борисова

Яна Борисова е родена в София през 1972 г. Завършила е история на изкуството. Петнайсет години работи като галерист и професионален куратор. През 2006 г. написва първата си пиеса „Малка пиеса за детска стая“, която през 2007 г. печели организиран

ния от „Театър 199“ конкурс за камерна пиеса. Пак тогава „Малка пиеса за детска стая“ участва във фестивала „Corps de textes“ – Франция. Отличена е с наградата на Съюза на артистите в България „Икар“ за драматургия и „Аскеер“.

Пиша за нежността и тишината

– Стилът на вашите пиеси носи заряда на една неформулирана алтернатива според мен. Как бихте я разкодирали, какво точно включва и изключва художественият ви свят?

– Аз лично не мога да формулирам стила си или по-скоро – не искам. Много бих се радвала, ако се окаже, че е алтернатива на всичко онова, което не харесвам. Пиша по единствения начин, по който умея, и за нещата, които ме вълнуват и вдъхновяват. Получават се някакви спонтанни откровения, на каквито ние, българите, сме много умели, когато сме сред близки хора и никои не ни съди.

– Мисля, че сме в епохата на плячката, хората на духа, но и просто по-духовните хора, стават все по-непотребни. Ако това е поне донякъде вярно и според вас, каква утеха носи изкуството, театърът тогава?

– Няма исторически период, в който духовните хора да са непотребни. Съдбата им просто е по-различна и в повечето случаи това, което правят, се оценява след години. Колкото е по-отчайващо времето, толкова по-има нужда от красота. Изкуството не носи утеха, то е задължителна част от контекста, ако, разбира се, говорим за хора, а не за животни.

– На Балканите съдружията трудно оценяват, партньорството не е на почит, но на какво се дължи вашието успешно сътрудничество с режисьора Галин Стоев?

– Галин Стоев е мой приятел. И на Балканите, и където и да било по света.

– В интернет няма много информация за вас, някъде пишеше съвсем пестеливо, че сте създала първата си пиеса като четиво само за вас.

– В интернет няма информация, защото аз не съм поускала да има. Не мисля, че съм кой знае колко интересна личност, за да се споделям със света. Пиша пиеси, достатъчно е.

– *Предишните 45 и последните 20 години ни оглушават все с едни и същи въпроси: „Кой е виновен?“ и „Какво да се прави?“* Вярно ли схващам едно от посланията ви – не е важно човекът да бъде награден или наказан, а да бъде разбран и помилван, защото всъщност е много крехък и нетраен, защото се нуждае от съчувствие, разбиране, от лична свобода.

– Много ми е трудно да формулирам посланията си, защото, ако има такива, те се генерират неумишлено. Пиша за паралелните пространства на живеенето и за нежността и тишината им. Въпрос на избор е дали ще ги обитавам. Аз просто ги осветявам и напомням, че ги има, така че на когото не му харесва реалността, да не се чувства съвсем изгубен.

– *Как пиеси като вашата се възприемат от чуждестранната публика, вие вече имате опит. Ще разкажете ли малко повече?*

– Най-хубавото е, че пиесите ми в чужбина се възприемат както и в България. Радвам се, защото езикът се оказва универсален, когато става дума за чувства. Признавам, че имах страхове в тази връзка, сега вече съм спокойна.

– *Какво знаете за себе си? Бихте ли се представили с няколко изречения?*

– Не знам какво не знам за себе си, но въпросът ви ме накарва да се замисля. Знам със сигурност, че най-интересното ме първа предстои.

– *Доколко съвпадат и доколко се разминават с духа на текстовете ви актьорите?*

– Ако текстът попадне в ръцете на добър режисьор, който да използва правилните ключове, винаги се получава и няма разминавания. Досега имам голям късмет в това отношение.

– *Кой беше интимният вътрешен импулс, за да потърсите белия лист за първи път и кое ви задържа след това над него?*

– Просто седнах и започнах да пиша. Оказа се много приятно занимание.

– *Какво харесвате и какво не харесвате от Балканите, доколкото ги познавате?*

– Балканите, като територия за обитаване, бугят у мен основно въпроси без отговори. Не се оплаквам, напротив – дивя се.

Въпроси: Георги Гроздев